

ADATOK AZ ISKOLAI SZÍNJÁTÉK ÉS FELVINCZI GYÖRGY ÉLETÉHEZ.

A hazai színügy története maig sok tekintetben oly hiányos a régibb időkből s az adatok is oly szórványosak, hogy bármily kevés is becses, a mi ismereteinket gyarapítja. Egy pár ily adatot közölni e sorok czélja s egyszersmind czélja fölleveníteni emlékéit annak a férfúnak, a ki 200 évvel ezelőtt 1696. okt. 23-án I. Leopoldtól az első ismert engedélyt kapta, hogy társaival együtt Erdély és Magyarország váraiban és városaiban színi előadásokat tarthasson. E férfiú, mint ismeretes, Felvinczi György volt.

Felvinczi, mint unitárius, az unitáriusok kolozsvári gymnasiumában tanult, a hol 1672-ben senior volt majdnem egy évig. Minthogy senior, az az iskolai kebli felügyelő a tanulók s különösen a felső osztály tanulói felett, csak végzett deák, főleg végzett theologus lehetett: ilyen volt Felvinczi is; tehát ő ekkor körülbelől 24—25 éves volt s így 1648 táján született, hihetően Tordán.

Felvinczi oly iskolában nevelkedett, mely a jezsuiták szokása szerint művelte az iskolai nyilvános előadások többféle nemét s ilyet nem egyet érhetett meg ő is; egyről van is biztos tudomásunk. Általában is az unitáriusok kolozsvári gymnasiumában az egész XVII. század folyamán művelték az iskolai előadásokat, melyekről vannak is szórványos adataink.

Az első előadás 1626. márcz. 22-én történt, melynek előzményeiről 1626 jan. 28-dikáról azt olvassuk, hogy a városi tanács és az unit. pap helyeslésével az iskola rectora összehívta a tanulókat tanácskozás végett egy, a Bethlen Gábor fejedelem Kolozsvárra jövetelekor előadandó színelőadás megbeszélése végett.¹ Bethlen ez időben vette nőül Brandenburgi Katalint s visszatérőben Kolozsvárt is meg akart állapodni. Ha figyelembe vesszük azt, hogy Bethlen a történeti tudat szerint nem szerette az unitáriusokat s ekkor a tanács többsége unitáriusokból állt, viszont az »annuentia« szó jelentését »intés«-nek s nem csupán »helybenhagyás«-nak vesszük: mindebből azt látjuk, hogy ennek az iskolai előadásnak, mely a helyzethez képest »comoedia« volt, fontos hódolati szerepet szántak az ünnepi jelenetek közt, melyekkel a város a fejedelmet fogadta. Az előadás készületeiről február 7-dikéről azt olvas-

¹ Legyen itt megjegyezve, hogy ez és az ezt követő adatok az unit. gymn. seniorainak jegyzőkönyvéből vannak véve, melyeket Benczedy Gergely unit. főgymn. tanár úr volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Az e helyre vonatkozó eredeti szöveg: Senatus et D. Pastoris annuentia D. Rector de comoedia celebranda nos convocat. 472,

suk, hogy Pákei János és Ghidofalvi Sámuel tanulókat, mert a nekik kiosztott szerepet nem fogadták el, a rector eltiltotta az előadás megtörténtéig a tanulók által gyűjtött élelmiszerektől.¹

A készülétek a közönség teljes kizárásával folytak az iskola udvarán, a jelenlegi ferenczrendi kolostorban, az ó várban. Történt, hogy két tanuló, Almási András és Bölöni Mihály némelyeknek megengedték, hogy szobájukból egy próbát végig nézzenek s ezért 25 denár büntetésre ítéltettek. Ezt olvassuk márcz. 10-dikéről.²

Márcz. 21-én (Szt.-Benedek napján) vonúlt be a fejedelem a városba feleségével együtt. A téreken zöld fenyők voltak beültetve ez alkalomra. továbbá öt mozsárágyút sütöttek el a piacz közepén. Ugyane napon hívták meg a deákok a fejedelemmel jött sok nemest az előadásra s noha említve nincs, bizonyosan a fejedelmet magát is. Az első előadás márcz. 22-én történt Erdély csaknem összes mágnásai és nemesei jelenlétében. Erre a város polgárait nem bocsátották be.³ A fejedelem nem volt ott; mert különben hihetetlen, hogy a senior föl ne jegyezte volna. Ugyanő írja, hogy 25-dikén (kora reggel) a fejedelmi pár eltávozott a városból.⁴

Még az nap az ifjúság meghívta a tanácsot a (délutáni) második előadásra, melyen a polgárok is részt vettek s akkora volt tetszésök, hogy »egy német« a rectornak 9 tallért, egy Flisthik Péter nevű polgár egy forintot küldött. Az így gyűjtött összeget, részben legalább, a játzók szokás szerint egymás közt felosztották.⁵ Erről egy pár zavarosabb

¹ Febr. 7. Joannes Pakei et Samuel Ghidofalvi quod personam in Comoedia recipere noluerunt, dum eadem representaretur, ex iussu. D.(omini) R.(ectoris) omni elemosina studiosis collata privantur. 48 l.

² Mart. 10. Andreas Almasi et Michael Beoleoni multantur den. 25. quod ex eorum Camera Comoediam inspexerunt aliqui. 49. l.

³ Mart. 21. Ingreditur Princeps Claudiopoli cum Uxori sua quam antea sibi Cassoviae coniunxerat. In Plateis passim pinus plantantur virides, et tormenta quinque exploduntur in medio foro ter in festo Divi Benedicti. — Invitavimus nobiles multos ad comoediam conspiciendam. (50. l.)

Mart. 22. Representavimus Comoediam intuentibus fere omnibus Transylvaniae magnatibus et nobilibus. Nec admissi sunt cives nostrae urbis. (U. o.)

⁴ Mart. 25. Princeps cum uxore sua Claudiopoli discedit. (U. o.)

⁵ Mart. 26. Domino Rectori exhibui florenos ex praebendali pecunia sex, quam divisit studiosis in Comoedia officio perfunctis. Reddidit 16 aprilis. (U. o.)

Mart. 27. Divisit D. Rector histrionibus in Comoedia exercitatis florenos viginti. (U. o.)

Apr. 18. Michael Jarai quam pecuniam ex comoediae lusu acceperat redidit. Den. 50. (52. l.)

jegyzet szól márcz. 26-dikáról, mely szerint a senior 6 forintot adott a rektornak a praebendalis (a napi kosztra való) pénzből; ezt a rektor a részt vett tanulóknak kiosztotta s mint kölcsönösszeget decz. 16-án ez visszafizette. Márczius 27-dikén ugyancsak a rektor 20 frtot osztott ki a comediában részt vett histrioknak (histrionibus). E pár sort csak úgy lehet érteni, hogy tehát az ünnepi előadásban nemcsak tanulók, hanem hivatásszerű »komédia-játszók« vagy »alakosok« is vettek részt. Kár, hogy még azt sem tudjuk, hogy magyar vagy latin volt-e az előadás; de e hely megerősíteni látszik azt a föltevést, hogy már akkor nem voltak zokafitanok nálunk sem a histriók, sőt hogy iskolai előadáson is szerepeltek. Ápr. 18-án bevesz a senior 50 denárt Járai Mihálytól, ki ezt a »comoedia« alkalmából szedte be s a mint látszik, magánál tartotta. Ebből az vehető ki, hogy önkéntes adományokon kívül talán némi belépti díj is volt s az egyik vagy másik módon befolyt pénzből Járai 50 denárt visszatartott.

Ez az első ismert előadás. A darab czíme nem maradt ránk. Ez idő óta a senior jegyzetei néhány előadás emlékéért hagyták ránk. Ugyanezekből egyszersmind bizonyos az, hogy a jezsuita gymnasiumi oktatás egy másik, az iskolai színjátékokkal csaknem egyenrangú módszere, eszköze is gyakorlatban volt az unit. gymnasiumban; a nyilvános verseny szónoklatoké. 1627. ápr. 6-dikáról azt olvassuk, hogy a tanácsosok és papok nagy gyülekezete előtt négy tanuló adott elő az iskolában szónoklatokat, Czianadi (Csanádi) Antal, Bácszi Csomor (Bácsi), Radecius-Mihály s végül Czaandi (Csanádi) Pál, a rector testvére. Hasonlót olvassunk 1628. ápr. 7-ről hét tanuló, kik a tanácsosok jelenlétében szónoklatokat adván elé, ezek 4 forintot és 2 denárt adtak össze; okt. 12-én hasonló előadást tart 10 tanuló, midőn több polgár is jelen volt.¹

Viszátérve az iskolai előadásokra, 1627. aug. 21-én a »gyermekek« (pueri), tehát kisebb tanulók egy rövidebb párbeszédet adnak elő (actionem) *Ajax és Ulisses versengéséről Achilles fegyverei miatt.*² A legközelebbi adat már csak 1652. szept. 18-dikáról szól, mely szerint *Zsuzsannáról és az öregekről* adtak elő »comoediát«, mely elég sajátos módon, a XVI—XVII. évszázban az iskolai előadások kedvelt tárgya volt.³

1669. apr. 16-án maga a rektor tartott egy saját szerzeményű.

¹ U. o. 58. és 64. l.

² 1627. Aug. 21. Pueri repraesentantur actionem Aiakis cum Ulisse super armis Achillis. (58. l.)

³ 1652. sept. 18. Comoedia celebratur de Susanna et Senis. (70. l.)

tragoediájával a *Krisztus passiojáról* akkora előadást, hogy majdnem az összes tanulók szerepeltek benne a második osztályúakkal együtt s az ő tanítványaiból is a nagyobbak mind részt vettek, — írja a senior.¹ 1680. decz. 30-dikáról pedig ugyanő azt írja magáról, hogy a poetica-osztálylial a *gyermekgyilkos Herodest* hozta színre a mágnások és polgárok nagy tömege előtt s tetszése mellett.² 1700 decz. 30-án a szónoklati osztály *Kr. születését* adta elő s van emlékezet egy 1703. decz. 11-diki előadásról is.

Ezekből világos az, hogy Felvinczinek nem egy alkalma lehetett saját felekezete gymnasiumában iskolai előadás tanúja lenni s valóban későbbi drámairói működése az iskolai színjáték keretében mozog. Világos továbbá az is, hogy midőn vándortársulat-félét igyekszik létrehozni s talán alapított is, nem új, addig ismeretlen úton jár! hanem az idegenek által meghonosított nem szokatlan megélhetési módok egyikéhez folyamodik.

Változatos élete folyamáról biztosabb adataink 1672-ön kezdődnek. Ez évről Kénosi Tőzsér Jánosnak és Uzoni Fosztó Istvánnak az unitáriusok történetéről szóló kézirati művében a következőket olvassuk róla.

»Vintzi György³ 1672. máj. 27. 1673. ápr. 11-ig (az unitáriusok

¹ Clarissimus D. Rector tragoediam habuit de Passione Domini Nostri Jesu Christi ubi studiosi fere omnes erant Actores et secundani, ex discipulis meis etiam majores c. mnes.

² Herodem infanticidam cum Classe Poëtica in scena produxi, summo cum magnatum tum civium concursu et applausu.

³ Nevét gyakran találjuk hol így, hol Felvinczinek írva. Vinczinek írja Aranyos-Rákosi Székely Sándor is, *Unitaria vallás történetei*. 162. l. Ő magát hol *Fel-Vinci*, hol *Vintzi*, hol *Felvinczi* alakban írja. Érdekes, hogy Bod Péter nem említi az *Athenasban*; legelőször Horányi említi: *Memoria* stb. 1775. I. 667. l. Felvinczinek írja s egyetlen énekét említi a *Jerichóba menő emberről*. Utána 1778-ban Benkő: *Transsilvania* II. 475. l., hol 2 művét sorolja fel. Katona, *Historia Critica* XXXVI. 727 l. megemlíti két munkáját *Az Jerusalemből Jerikóba menő... embernek állapotjáról* (1689) s a *Scholae Salernitana praecepta* (1693) fordítását. Endrődy: *M. Játéksz.* 1793. II. XLV—L. hiányosan adja a Leopold-féle szabadságlevelet s u. ezt Bayer: *Nemz. játéksz. tört.* 370. és magyarul 371. l. Említi Felvinczi törekvését, a nélkül, hogy megnevezné, az *Allg. Literatur-Zeitung* (Jena) melléklapja: *Intelligenzblatt der Allg. Lit.-Zeit.* 1798. 149. sz. *Ungar. Literatur. Zweite Übersicht. Literatur der dram. Dichtkunst.* E cikk Endrődy nyomán az engedélylevelet 1692-re teszi s őt »elszegényedett kolozsvári kalandornak« mondja. E cikk alapján szól róla Sándor István: *Sokféle*. VII. 58. l. *A magyar játékmesékről és játékszínről* cz. a. Benkő után jobban Seivert: *Siebenb. Quartalschr.* 1801. VII. 2. l. Ujabbán Jakab

kolozsvári főgymnasiumában) nők után bolonduló senior volt. Ekkor egy rossz személy miatt késő estve az iskolába vitetvén, békóba tették; ezt fenőkövel felnyitotta, miért bilincsbe vevén kezeit, a senior lakában hajnalig őrizet alatt volt. Végre Szent-Iváni Dániel rektor, az egyház plébánosa, a legtekintélyesebb senatorok (iskolai tanácstagok) és patronusok birói székbe ülven össze, ez igen díszes társaság kezességére engedély adatott, hogy nem mint akarták, a városi, hanem az iskolai carcerbe zárassék, mely a seniori ház (lakás) alatt volt. Míg e határozatot hozták, a szolgálóiuk a cserjésből vesszőket hoztak, hogy ezekkel megverve büntetessék meg; de az ítélet ez volt: hogy félévig békóba zárva az őrizeten kívül az intézet börtönében legyen fogva s letelvén ez az idő, innen, vagy elébb is, ha engedelmességet tanúsít és büneiért bocsánatot kér, tisztességgel bocsáttassék el; ha nem, megvesszőzve, csapassék ki. De a kezdetben ekkora dühre ragadtatott heves ifjú valamennyire lecsillapult (aliquatenus deviruit?), két hét és négy nap múlva a börtönben minden jóra fogadkozott; az előlülők kegyét kérte, ígérkezett, hogy bárhol rendelik, kész azonnal papi vagy rektori szolgálatot foglalni el; de még ha a szolgálat reményétől megfosztják is, csak gyakoroljanak vele (könyörge) irgalmat, mérsékeljék ítéletüket s már bocsássák őt szabadon. Minthogy nem engedték tüstént szabadon, visszaesett nyakas megátalkodottságába s egy kis baltához jutván, feltörte a békót, a börtön (ostium) ajtaját kitörte s a kerítésen át máj. 15-én hajnalra, még pitymalat előtt a városra kiment. Ezekért azonban miután megbűnhődött, keresztyéni élethez fogott s a toroczkai iskola rektorságát kapta meg Árkosi Dániel után. Mindezek a kolozsvári iskola anyakönyvéből bővebben meg tudhatók.

Néhány évig tevéen szolgálatot az egyház kebelében, különböző emberek-

Elek: *Kolozsvár tört.* III. 56. 1. Az ő nyomán Váli Béla: *Vasárn. Ujs.* 1890. 46. sz. és *A magy. színészet tört.* 53—56. 1. U. itt facsimileben a Leopold okmányának szövege. Ugyanez jobb másolatban Váli: *A magy. színészet műhincseiből.* Budap. 1890. Váli Béla: *Felvinczy György Comico-Tragoediája. Egyet. Phil. Közl.* I. pótköt. 1889. U. ez külön lenyomatban is. Váli Béla: *A legelső erdélyi szinig. Egyetértés.* 1892. 309. sz. (Életrajz tele hibákkal.) U. ő. említi röviden *Az első magy. szinig.* cikkében *Budap. Hirl.* 1888. 247. sz. és magyarra fordítva adja az okmány szövegét pár lényeges hibával *Századok.* 1887. 145. l. Orbán: *Székelyf. leir.* V. 216. Thaly *Adalékok* stb. II. 128. l. Aranyos-Rákosi Székely S.: *Unitaria vallás tört.* 162. és 189. l. Toldi: *Magy. köll. tört.* 299. és 306. l. Ferenczi: *Az erd. magy. játéksz. kezd. Erdélyi. Muzzeum.* 1892. (Külön lenyomatban is.) *Magy. Könyvsz.* 1881. 240. és 1884. 40. l. Beöthy: *Képes Magy. irod.-tört.* I. 410. 1. az okmány facsimilejével.

hez különböző szolgálatokra szegődött, a minek csak megbirt felelni, örményekhez, egy időben a bold. emlékű Leopold császár magas udvaránál a latin nyelvben tolmácsolott, comediák és versek kiadásával tengette életét. Tőle valók: *Trója históriája* kiadva Dares Phrygiusból magyarúl; *Pluto, Jupiter és Neptun birodalmának elosztása*, közönségesen *Ördögök históriája* szintén 8. rétből nyomtatva és több más. Végre Kolozsvár városában alszolgabírói hivatalt kapott, mikor kiadta e művecskéjét: *Anglia Országban lévő Salernitana Scholanak, jó Egység megtartásának módjáról írott könyve*. Melljete a Nemes és hires Ángliai Salernitana schola írt volt deák nyelven, az immár régen elmúlt Esztendőekben. Mostan pedig magjára fordított Rhythmusokban alkalmaztatva Felvinczi György által 1693. Pünköszt Havában Kolozvárott. Nyomt. Veres-Egjházi István 1693. **Dedicatio:** Nemzetes Huszár Mihályhoz et Infme (!) Nemzetes uramnak alázatos **szolgája N. Colosvar Városának** egyik hites szolgabírája. Kisebb 8. r.-ben.¹ A kuruczok idejében Kolozsvár helyzetét leírta abban az énekben, melynek kezdete; *Ritkán kellő, hives szellő, Fú téged Kolozsvár* s az utolsó versben 1706. évet írt. *A ki szerzé ezt éneklé 1706-ban.*²

Eddig és így szól róla Uzoni-Fosztó. Mi történt vele és miért hagyta el a kolozsvári szolgabírói szolgálatot, nem eléggé világos; de minden valószínűség a mellett szól, hogy adósságai miatt, melyeket kifizetni nem tudott s miattok börtönnel fenyegették. Annyi bizonyos, hogy mint Kolozsvár alszolgabírája, adta ki másodszer vagy talán először, de újra átdolgozva *Comico-Tragoedia*-ját, melynek egyetlen példányát újra kiadta Váli Béla 1892-ben az *Egyet. Phil. Közl.* I. pótkötetében, mely külön lenyomatban is megjelent. E művét utóbb még jobban kibővítette s 1767-diki kiadása, mely eddig az egyetlen volt, a dialoguson kívül (8-r. A—C₃ levél) tartalmaz még egy leírást *A' Pokolról, 'S annak lakosiról: Természetekről: és azon helynek alkalmatosságáról* (8 oldal), végül Leopoldhoz intézett kérelmének tartalmát latin versekben: *Summa*

¹ E könyve 1694-ben Lőcsén másodszer. Ezeknek az ismeretlen szerzőtől eredő, hexameterekben írt orvosi tanácsoknak eredeti czime: *Regimen Sanitatis*. A középkorból való mű, első kiadása 1480 tájáról ismert s azóta Villanova Arnoldus és mások bő jegyzeteivel ellátva számos kiadásban terjedt el s minden európai nyelvre lefordították. Magyarúl először Felvinczi adta alexandriai nyelvből fordítva névtelenül megjelent Kolozsvárt még 1770. és 1776-ban is. A latin szöveget Kováchich kiadta egyebekkel együtt 1821-ben is Budán.

² *Unitario-Ecclesiastica Historia Transylvanica*. Tom. I. 407—8. U. o. Felvinczi esete röviden említve Tom. II. 232. l. s azt is mondja róla, hogy: »27 Maji 1672 e collaboratore synt. senior electus« stb.

Supplicationis Georgii Fel-Vintzi Transilvani Hungari ad Caesaream Majestatem directae. (6 latin versszak = 24 sor.)¹

Kolozsvárt és hivatalát valamikor 1696. szeptemberében hagyta el a fentebbi okból, miután egy égés megfosztotta mindenétől s egyébként is sorsa sokat hánytá-vetette; többek közt kétszer a tatárok s kétszer a labanczok is kifosztották. Ekkor 1696-ban három gyermekét Kolozsvárt ismerőseinél helyezvén, ő maga és teherben levő felesége gyalog Bécsbe mentek, útközben némi megmaradt holmiok eladásából és kéregetésből élén. Megérkezvén Bécsbe, beadta Leopoldhoz színjátékok előadhatása iránti kérelmét, melyben egész naivsággal beszéli el élete történetét, nyomorát s ezért mint ilyen is kiváló érdekű. Ez az eredeti folyamodvány Bécsben a császári levéltár erdélyi cancellariai osztályában 80—1696. udvari szám alatt megmaradt s a kolozsvári nemzeti színház levéltárában levő másolat szerint a következőleg szól:

Ad Augustissimum Sacri Romani Imperii Summum Dominum Leopoldum 1um D. G. Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. etc. Imperatorem potentissimum Semper Augustum Humillima Supplicatio Georgii Felvintzi Transilvani Hungari Clausenburgi commorantis. Imperator, et Caesar Potentissime, Domine Domine Clementissime!!

Pluribus verbis efferi possent impedimenta, quae me urgent supplicare Tuam Caesaream Majestatem, verum quanto paucioribus possum verbis efferam; — sed obsecro Tuam Caesaream Majestatem, ne me contemnat, sed dignetur, propter Dei misericordiam, et pro felici rerum omnium successu sine taedio pacienter perlegere investigare, et cum effectu clementi resolvere. Ego suprascriptus ex humilibus parentibus in Transylvania prognatus, et ab iisdem adhuc infans orphanus relictus, apud homines misericordes hic atque illic sustentatus, et educatus nullam domum, nullum praedium unquam habui, nec nunc habeo, saltem vel ad instar palmae, aut plantae pedum quo caput tanquam in proprium reclinare potuissem, sed sub Tectis aliorum adhuc usque victitavi. — Adeptus quidem sum ex benigna munificentia Dei dispositiunculam latinitatis seu literaturae sed quantum me illa evexit, duplo plus per novercantis fortunae lusum dejecit; — quoniam bis a Tartarorum, bis a Loboncionum incursu omnibus reculis domesticis equis currikeris despoliatus sum, adeo, ut ne coperimentum quoque corporis remanserit, semel igne combustus adeo omnibus sum exhaustus, ut surgere amplius praeter extraordinariam Dei Providentiam mihi sit poenitus impossibile e coeno paupertatis; Eoque res mihi devenit, quod per damna toties perpressa, in debitum fere inextricabile implicatus sum, propter quod me Creditores mei per violentum contractum adeo persequuntur, ut ob id una cum Uxore misella exul sim factus, quanquam praegnante, coacti sumusque e tam longinquis oris utriusque et ubique tantum pedes huc

¹ Válinál id. helyen újra kiadva.

usque venire, et fores Tuae Sacratissimae Caesareae Majestatis pulsare, tribus liberis domi in Patria sub tutela aliorum relictis, qui victum quoque in itinere non aliunde quam ex paucae supellectilis venditione ad aliquot dies habuimus, quarum pretium cum defecisset, mendicando, et supplicando nosmet sustentavimus, nunc fame fere perimus.

Quapropter Caesar benignissime, et Clementissime oro Tuam Majestatem, ut in perpetuam, et immortalem Leopoldinae Clementiae in me, et posteris meos super mansuram apud omnes Christianos memoriam dignetur.

Primo: Me pauperrimum (qui nullibi in rerum natura quidquam habeo, quam quo lacerò, et vilissimo indumento nunc corpus meum copertum est) ab omni Contributionum, Taxarum portionum solutione eximere: similiter ab omnibus Expeditionum tam bellicarum, quam Civilium oneribus, ut et quartiriatu militari quoniam ab ipsis incunabulis semper sub calamitate, et egestate vixi, ut ad reliquum vitae quiescendoglorificem Deum pro gratia Tuae Majestatis super me praestitura, quoniam paucis abhinc retro diebus accidit mihi, quod propter impotentiam solutionis Portionis pulvinaria, super quae caput reclinabam vendere coactus sum, et sic satisfacere Exactoribus.

Item accidit etiam, quod ob ejusdem portionis contribuendi impotentiam carceri communi Civitatis ab Exactoribus sim inclusus et claudem, quae modo dorso est applicata, coactus sum tempore hiberno exuere et mittere in vectigal homini cuidam honesto, qui me ex carcere redemit, et misertus mei pecunias mutuo dedit, cui nec hodie quidem eas soluere potui.

Ideoque Clementissima Majestas ex his facile divinare potest, quod miserabilior condicio me accedere et supplicare coegit Tuam Majestatem, quam Coecos et Claudos, quia illi tuto aggreduuntur quosvis confidendo in suis debilitatibus, sed vae! multum pauperi domestico, cui per multas tribulationes adimitur occasio se sustendandi.

Quae gratia Tuae Majestatis si accederet ut in vigore maneret orarem Tuam Majestatem, ut in forma literarum Privilegialium sub sigillo authentico, et subscriptione saltem in Regali papiro extradarentur, quoniam nihil habeo, quod scriptori expendam.

Secundo: Quia praefati Creditores me propter debitum jam dictum plus aequo prosequuntur, et persequuntur: darentur mihi a Tua Caesarea Majestate litterae protectionales ab hoc die usque ad decursum unius saltem anni me ab ipsis defensurae, ne inopinato violentiam facere possent, sed haberem quietem et occasionem, quaerere possem eos contentandi. Quod si post anni unius expletionem nollem vel non possem eos contentare facerent mecum quod vellent vigore Contractus. Harum vero Literarum vigorem in forma Commissionarium vellem extradare, vel ut mos est tales scribere.

Tertio: Quia jam fere et senium et crebrae Calamitates adeo circum venerunt, ut e limo paupertatis mihi surgere difficillimum est: ut me possim extricare a praefato debito et effugere creditorum in me animadversionem severam, et quod aliquid victus etiam comparare pos-

sim, quoniam artium Liberalium partes usualiores novi praecipue Poemata tam latino quam hungarico idiomate per Rythmos et cadentias fienda, et eadem componendi, disponendi, ordinandi, ornandi habeo facultatem: — Ideoque oro Tuam Majestatem ut clementer, concederet mihi cum aliquot sociis mihi adjungendis, et ad id aptis (quos edocerem) exercere in Hungaria et Transylvania, et partibus eidem adnexis Comicos ludos, per Dialogismos honestos in scenas et actus comediales tragoediales distinctos honestis documentis, et ad eruditionem prudentiam correctionem exhilaratione mingeniorum inservientibus, et jocis honestis non obscenis referatos qui plus commodi vulgo offerrent quam terramenta Praestigiatorum et funambulorum. — Unde postea si aggrederer hoc opus Deo pacem in et sub alis Tuae Majestatis concedente, Decimas fideliter ex omnibus acquisitis, hominibus Tuae Majestatis ad tale munus delegatis exsolvere tenerer; haec vero usuarem tantum modo in hungaricis urbibus et oppidis, ubi intellectui incurrerent, et quod in iisdem locis mihi et sociis meis sine jurgiis per commissionales literas mandarentur dari hospicia commoda, ubi hoc opus congruo ordine perficeretur. Cujus vigor ut staret oro Tuam Majestatem, ut sub forma literarum salvi Passus dentur literae, per quas auctoritas ad haec a Tua Majestate mihi concedenda confirmaretur salvis tamen manentibus Scholarum, Collegiorum, Gymnasiorum auctoritate ubi tales ludi quandoque exerceri solent.

Quarto: Quia victum ultra duos dies non habeo, oro obnixè Tuam Caesaream Majestatem dignetur prope horam ex largissima Clementia resolutionem exhibere, alias una cum uxore misella sine sumptu in loco ignoto, ubi nec lingvam novimus, nec opera et labore nostro quisquam indiget, nobis fame tabescendum erit propter multam moram.

Quae omnia si Tua Majestas clementer mutum (igy!) fecerit, et concesserit, non desinam Deo pro commodo Tuae Majestatis et familiae charissimae assiduas preces in cursu totius vitae meae suplex fundere; Et pauperes meae sortis gratias Deo relaturi sunt, quod una mecum tam clementer nacti sint Dominum a Deo, qui velit affici sensu miseriarum nostrarum. Quod et faxit Divina Clementia in omnibus vitae suae diebus super Tuam Majestatem et ut contractualiter apprehendat super se mansuram Dei benignitatem!

A. J. C. M. benignam expecto relationem.

P. S. Scripsi quidem Caesar Clementissime superius in secundo puncto quod a Creditoribus defensionae Litterae et protectionales intra unius anni decursum mihi darentur, sed cum posteriores cogitationes potiores et meliores sint prioribus in animo induxi quod aequum et iustum sit debitum repetere et restituere ideoque nemo hoc de jure vetare potest: Verum misereatur mei Tua Majestas Clementissima et demandet dari mihi Literas tales, quae commissive loquantur Reverendis Viris Pastoribus Sacerdotibus cujusvis Religionis et ordinis, quod me in aedibus sacris promulgare dignentur in istis Civitatibus, et oppidis quos redeundo in Transylvaniam reperiam, et per quas transibo ut et levamen habeam a fame cum uxore in itinere et etiam ad complacationem creditorum ad aliquod tempus eos erga me mitigandi possim illis aliquid sol-

vere: ut gratia et misericordia Divina multiplicetur in Tuam Majestatem, quod in tali egestate sublevamen mihi praeberit.

Felvinczi ez érdekes kérelmére, úgy látszik, Leopold csakugyan válaszolt s így noha a kérelem beadása napját nem ismerjük, nem sokkal előzte meg a választ, mely 1696. október 26-dikáról kelt. Noha ez a válasz többször megjelent, mert Marczell Géza, egykori operaénekes ráakadt Tordán apósának, Weress Károly volt alispánnak háza padlásán, kihez meg neje, Felvinczi Klára útján jutott, Marczell pedig Váli Bélának ajándékozta és ő többször is kiadta: minthogy valósággal egész terjedelmében a szakadozott eredeti okmányból sohasem jelenhetett meg, itt közöljük újra az egészet.

Nos Leopoldus. D. G. Electus Romanorum Imperator Semper Augustus, etc. Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Seruiae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque etc. REX. Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Luxemburgi, ac superioris et inferioris Silesiae, Wirtenbergae, et Thecae, Princeps Sveviae, Marchio sacri Romani Imperii, Burgoviae, Moraviae, superioris et inferioris Lusatiae, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi et Goritiae, Landgravius Alsatie, Dominus Marchiae Sclavoniae, Portus Naonis et Salinarum. Damus pro memoria per praesentes, quibus expedit Universis: Quod praesentium Exhibitor *Georgius Felvintzi* Transylvanus Claudiopolitanus exhibuit et praesentavit Nobis supplicem quemdam libellum, quo mediante humillime exposuit, se ab infantia sua variis calamitatibus, et miseriarum procellis adeo agitatam, ut quamvis aliquando industria sua ad quaevis exigua vivendi media ipsi pertingere contigisset, nihilominus noverca illa prosperitas in senilij jam aetate eidem in tantum illusisset, ut nunc, cum summe indigeret praeter id, quod corpus suum in praesens tegeret, nihil commodasset, et insuper inextricabile debitum involutum et oberatum praecipitasset, — et licet in tenera sua aetate non parcendo laboribus, et lubricationibus commodam Literaturae dispositionem assecutus esset, velletque studia sibi illapsa pro facultatis suae modulo, tam ad honestam quorumvis animorum recreationem, — quam et pro adminiculo Christiano applicare, non tamen id sine speciali Nostra Gratia et Clementia se consequi posse existimaret. Supplicavit itaque nobis anxie, et quam humillime, ut ipsi Poëmata, sive Rythmos tum Latino, tum vero Hungarico idiomate componendi, compilandi, ordinandi, et ornandi, seu disponendi, iisdemque (eidemque) ludos Comico-Tragicos, et Comoedias ad actus, scenas distinctas dialogice ubique in Regno Nostro Hungariae, signanter vero in Transylvania, et partibus eidem annexis vsuandj, usurpandj, et exercendi clementer largiremur facultatem eo fine, ut inde aliqua lucelli spe arri-dente huius ope, tam debita sua dissolvere, quam semet ex Paupertatis coeno aliquatenus erigere satagaret. Nos igitur considerato miserando dicti *Georgii Felvintzi* Statu, intentionemque ejus statui suo non

omnino absonam, et inconvenientem judicantes, ex innata qua quosvis Nostros ad Thronum Majestatis Nostrae demisse recurrentes Subditos Complectimur Benignitate, deque Caesareo Regiae Nostrae potestatis plenitudine, eidem *Georgio Felvintzi*, Benignissime, et Clementer damus, et concedimus facultatem desiderata Poëmata Sive Rhythmos, tum Latino, tum vero Hungarico Idiomate Componendj, Compillandi, ordinandi seu disponendi, iisdemque Ludos Comico-Tragicos, et Comoedias ad Actus, Scenas distinctas, Dialogice ubique in dicto Regno Nostro Hungariae ac in Transylvania, partiumque eidem annexarum Civitatibus, Oppidis, Castellis, et pagis tam comitiorum, quam Nundinarum, ut et aliorum quorumcunque Hebdomadaliu Fororum, et Nundinarum Conventuumque occasione honestis tamen, et non obscoenis jocis et rebus refertis, una cum sociis sibi adjungendis, usuandj, usurpandj et exercendj, Salva nihilominus Semper ejusmodj Locorum ordinarii Magistratus, Rhythmorum vel Poëmatum ejusdem (Si ita visum fuerit) revisione, et Correctione. Ut autem dictus *Georgius Felvintzi*, ad Scopum quem Colimat, Debitorum videlicet Suorum Dissolutionem, Sustentationemque Sui tanto facilius pervenire possit, Eundem, tanquam nullibi aliquas haereditates, fixaque Bona habentem, ab omnium contributionum tam Ordinariarum, quam extraordinariarum pensione et praestatione, Onerumque quorumvis Supportatione, eousque donec videlicet fixa Bona alibi Sibi non comparaverit, eximendum duximus, ea tamen Conditione Ut ubicunque praedictos Ludos exercuerit, ibidem Magistratui, Si Locus liber fuerit, Sin vero, alicujus Dominio Subjectus, tum Domino Terrestri, ex redundando Commodo, prout Convenire poterit, Certam Porciunculam, non tamen infra Decimam, Solvere, et pendere Sit obstrictus, et obligatur, prout damus, et Concedimus, praemissa componendj, et exercendj, modo tamen praevio facultatem. Proinde Vobis Fidelibus Nostris Spectabilibus, et Magnificis Comitj Georgio Banffi de Losoncz Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum Gubernatorj, totique Regio Nostro Gubernio Transylvaniae Supremis, et Vice-Comitibus, Judicibus, Vice-Judicibus nobiliumque, quorumvis Comitatum, Supremis item et Vice-Capitaneis, Judicibus, Vice Judicibusque Regijs quarumlibet Sedium siccualium, necnon Regijs, et Sedis Primarijsque Judicibus, Magistris etiam Civium quarumcunque Sedium Civitatumque Saxonicalium, deinde Liberrarum Civitatum, et Oppidorum Ductoribus, Judicibus, Tricesimatoribus, insuper Pontium, et Vadorum Custodibus, Teloniorum et Vectigalium Exactoribus, ut et alijs quibusvis, Cujuscunque Status, Gradus, Honoris, Dignitatis, Conditionis Officij, et Praeminentiae Hominibus, praesentes Nostras Visuris Lecturis aut Legi auditis, Cunctis denique alijs quosvis videlicet intererit praesentium notitiam habituris, modernis et futuris quoque temporibus Constituendis, Harum Serie committimus, et mandamus Benignissime et firmiter, Ut Vos a modo deinceps supra scripto *Georgio Felvintzi* praerecensita poëmata, et Rythmos modo praedeclarato non solum componendi sed et exercendi una cum socijs sibi adjungendis ubique locorum secundum praespecificatam benignissimam annuentiam nostram relinquatis et concedatis facultatem. Itinerationisque praescripti sui

exercitii occasione ubique tute et secure eundem *Georgium Felvintzi* una cum sibi adjungendis sociis libere ire, redire itinerarique permittatis, nec ullas tam ordinarias, quam extraordinarias contributiones et pensiones praeter praemissi exercitii occasione deponendas ab ipso praetendere, multo minus exigere vel propterea eundem in persona rebusque suis impedire, turbare, molestare, seu quoquo modo damnificare praesumatis vel sitis ausi modo aliquali. — Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in civitate nostra Vienna Austriae, die vigesima tertia Mensis Octobris Anno Domini Millesimo, Sexcentesimo nonagesimo sexto, Regnorum Nostrorum Romani Trigesimo nono, Hungarici Quadragesimo secundo, Bohemici Vero Quadragesimo Primo.

Leopoldus. (L. S.)

Samuel Kalnoki

Ad Mandatum Sacrae Caes.

Regiaeque Majestatis proprium.

Benedictus Henger.¹

Látható az előbbiekből, hogy úgy a kérelem, mint a válasz, nagyon érdekes művelődéstörténeti adatokat tartalmaz. A kérelem pl. nemcsak Felvinczi életéről nyújt pár lényeges felvilágosítást; hanem arról is, hogy az ő működése csakugyan az iskolai előadásokkal áll kapcsolatban s az iskolák e jogát, hogy előadásaikat, a hol szokásban voltak, megtarthassák s belőlök jövedelmet szerezhessenek, ő is épségben kívánja megahagyatni. Továbbá érdekes kérelmében az, hogy mi mindent kér s hogy Leopold ezek közül csak az adómentességet adta meg a földolgon, előadások tarthatásán kívül, a többiről a válasz meg sem emlékezik. Mellőzvéen egyéb részleteket, Felvinczi csakugyan visszatért Kolozsvárra s élete hátralevő részét hol itt, hol a diétákon, hol vásárokon, czéhek s egyéb társulatok összejövetelein, hol nagy urak udvarain töltötte, helyről helyre vándorolva s éneket énekre költve; ilyen alkalmakkal azokat hol dalolva, hol szavalva előadta a régibb vándorlantosok módjára s így kereste kenyerét. Úgy ez életmódjáról, mint énekléseiről, szavallásairól maga is megemlékezik utóbb kiadott műveiben. Népszerűségéről tanúskodik, hogy munkáit olykor kivált az ifjúság ösztönzésére adta ki. Különösen figyelemreméltó e hivatásában az, hogy magát mindig könnyeden s változatosan verselőnek mutatta, ki mindig kész akármilyen hízelkedésre vagy durva, sőt aljas tréfára, csakhogy hallgatóinak tessék. Ő a bohóc-múzsza híve s ez jellemzi őt. Benne; mint vándorlantosban az a magasabb erkölcsi, nemzetjavító hivatás érzete, mi Tinódiban oly tiszteltreméltó, teljesen hiányzik. Az is igaz, tegyük hozzá enyhítőleg, hogy nemcsak az ő egyénisége, de az idők is mások voltak.

¹ Expediatae per Michaellem Balku cancellariae Regiae Aulico Transylvaniae Juratum Notarium, — mond az eredeti szöveg jegyzése.

A Lepoldtól nyert engedély után egyébként jóval sűrűbben írta műveit, melyek legnagyobb része, a mint látszik, kéziratban maradt; de pár művét népszerűségök miatt nyomtatásban is kiadta. Így jelentek meg Kolozsvárt 1697-ben a *Procuratoria dicsérete*, 1699-ben *Királyunk eo Felsege Erdélyi Proto-Notariainak . . . Ditsireti*, 1701-ben *Természet próbája*, egy különben aljas tréfákkal teljes mű, melynek eddigéig csak egy hely és év nélküli második kiadása ismeretes Vinczi György név alatt. Benkő *Transsilvaniájában* s utána Seivert és mások, neki tulajdonítják még a következő műveket: *Árusok Ditsérete*, *Nyavalyák Gyűlése vagy Historiája*, *Echo*, *Nyergesek Ditsérete*, *Jó Gazdasszonyokról*, *Hegedű Ditsérete*, *Mausoleum Regum Ducumque Hungariae*, melyeknek nyilvános előadásra szánt czélja csak a címekből is eléggé világos. Váli s utána mások is, neki tulajdonítják a *Comico-Tragoedia*, *Constans Scenis Quator* című, csak 1683-diki kiadásban ránk maradt névtelen *moralitást* is, melynek az ő másik darabjával rokonsága kétségtelen. Ez azonban még pontosabb bebizonyításra vár.¹ Jellemző, hogy a Leopold-féle engedély után írt színdarabját nem ismerjük s így nem valószínű, hogy társaságot toborzott és színi előadásokat tartott volna; mert ha tartani akart volna, darabokat is kellett volna szereznie. Némi homályos hagyomány azonban azt tartja, hogy Kolozsvárt széles eresztű földszinti házfedelek széles hiu-ablakából (padlás) énekeket mondott s a hallgatók lent hallgatták. Ez lehet igaz. Színi előadásainak azonban, ha netalán voltak is, már a múlt század közepén még emléke is annyira kiveszett, hogy a XVIII-ik évszázi íróink itt-ott, mint Teleki Ádám a *Czid* fordítása előszavában (1773.) úgy emlékeznek meg a színjátékról, mint magyar embernek nem tetsző foglalkozásról s a Jénai *Intelligenzblatt* 1798. évi 149. számában hihetőleg magyar tollból jeles ismertetését adván a magyar drámairodalomnak, Felvinczi törekvéséről is megemlékezik, noha nevet nem említ s jellemzőn azt írja róla: »A magyar Thespis e jelensége azonban csak mintegy varázsjelet volt; eltűnt a nélkül, hogy majdnem csak nyomot hagyott vagy következménye lett volna is.«

Felvinczi halála éve ismeretlen, de mint a *Ritkán kellő — híves szellő* kezdetű s Uzoni-Fosztóék által neki tulajdonított ének mutatja, 1706-ban még élt, azután nem tudunk róla. Halála úgy látszik, ez időre esik.

FERENCZI ZOLTÁN.

¹ Váli tévedése abból is kitészik, hogy a *Comico-Tragoedia*, *Constans Sc.* etc. 1646-ban is megjelent, a mikor Felvinczi még csak születhetett. (*M. Könyvszemle* 1878. 272. l.)

Szerk.